

Diyarbakır Ziya Gökalp Kütüphanesindeki Patrona Halil İsyanı Adlı Yazma

Abdulkasim Gül

Dr.

akg_1980@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3916-1509>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	19.04.2021
Kabul Tarihi	02.06.2021
Yayın Tarihi	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.7

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
ETÜT, Sayı: 2, Haziran, 2021, Erzurum/TÜRKİYE
<https://dergi.erasmus.edu.tr/tarih>

Manuscript Entitled Patrona Halil Rebellion in Diyarbakır Ziya Gökalp Library

Abdulkasim Gül

Dr.

akg_1980@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3916-1509>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	19.04.2021
Accepted Date	02.06.2021
Date Published	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.7

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal
ETUT, Issue: 2, June 2021, Erzurum/TURKEY
<https://dergi.erasmus.edu.tr/tarih>

Diyarbakır Ziya Gökalp Kütüphanesindeki *Patrona Halil İsyanı* Adlı Yazma

Abdulkasim Gül

Öz

1730 yılında Osmanlı Devleti'nde Patrona İsyanı olarak adlandırılan bir ayaklanma zuhur etmiş, eğlenceyi ve şatafatı temsil eden Lale Devri'ne sona vermişti. İsyancılar devrin padişahı III. Ahmed'i tahtından indirmişler ve uzun zaman iktidarda kalan sadrazam İbrahim Paşa'yı öldürmüşlerdi. Sonrasında iki ay müddetle, tahta çıkardıkları padişah I. Mahmud ve sadrazam üzerinde zorba idaresi tesis etmişlerdi. Zevk ve sefa düşkünlüğünün emaresi olarak değerlendirdikleri önceden inşa edilen köşkleri yıktırılmışlar ve beğenmedikleri idari uygulamaları kaldırmışlardı. Hususi olarak bu isyanı ve sonrasındaki gelişmeleri günü gününe anlatan, Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesinde kısa bir yazma eser mevcuttur. Bu yazma kütüphane kataloğunda *Patrona Halil İsyanı* adıyla kaydedilmiştir. Eser isyanı çok canlı ve yalın bir dille tasvir etmesi, ihtilalcileri değişik bir bakışla değerlendirmesi bakımlarından vakaya ilişkin diğer kaynaklardan farklılık arz etmektedir. Bu makalede esasen *Patrona Halil İsyanı* adlı eserin Osmanlıca metninin transkripsiyonu yapılmıştır. Bununla beraber eserin müverrihinin veya müstensihinin kim olabileceği üzerine kanaat beyan edilmiş ve isyana ilişkin diğer eserler de dikkate alınarak muhteviyatı bakımından bazı karşılaştırmalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Patrona Halil, İsyan, III. Ahmed, İbrahim Paşa, I. Mahmud, Yeniçeriler.

Manuscript Entitled *Patrona Halil Rebellion in Diyarbakır Ziya Gökalp Library*

Abstract

In 1730, an uprising called the Patrona Revolt emerged in the Ottoman Empire and ended the Tulip Era, representing fun and glitz. Rebels dethroned, the sultan of the era, Ahmed III and killed the grand vizier İbrahim Pasha, who was in power for a long time. Afterward, for two months, they established a tyrant over the sultan Mahmud I and the grand vizier, whom they enthroned. They demolished the previously built mansions, which they regarded as a sign of delight and delight, and removed the administrative practices they did not like. There is a short manuscript in Diyarbakır Ziya Gökalp Manuscript Library, which tells about this revolt and the developments after it, day by day. This

manuscript was recorded in the library catalog under the name *Patrona Halil İsyanı*. The work differs from other sources regarding the case in terms of depicting the rebellion in a very lively and plain language and evaluating the rebels with a different perspective. In this article, the Ottoman text of the work named *Patrona Halil İsyanı* was transcribed. However, an opinion was expressed on which may be the author or base of the work, and some comparisons were made in terms of content, taking into account other works related to the revolt.

Keywords: Patrona Halil, Rebellion, Ahmed III, İbrahim Pasha, Mahmud I, Janissaries.

Giriş

1703 yılında bir kapıkulu isyanı akabinde padişah olan III. Ahmed, yirmi yedi yıl sonra, 28 Eylül 1730 tarihinde başlayan bir ihtilal neticesinde tahta veda etmek zorunda kalmıştı.

Doğu tarafında Safevilerle 1722 yılından beri süren savaşın durumu aleyhe dönünce sefer kararı alınmış, Sultan III. Ahmed 3 Ağustos 1730 tarihinde orduyla Üsküdar'a geçmişti. Ancak sefere çıkılmamış, yaklaşık iki ay Üsküdar'da beklenerek vakit geçirilmişti.¹ 28 Eylül 1730 Perşembe günü, padişah ve vezirlerin orduyla Üsküdar'da bulunduğu, dairelerin tatil olduğu sakin bir günde, ikinci vaktinde isyan başlatılmıştı. İsyân, elebaşlarından Patrona Halil'e nispetle Patrona İsyanı olarak tesmiye edilmişti.² Patrona Halil ve Muslu Beşe adlı reisler emrindeki küçük bir topluluk, Sultan Bayezid Türbesi'nde toplanmış ve harekete geçmişti. İsyancılar cemiyetlerini büyötmek için ahaliyi kendilerine katılmaya davet etmişler, bayraklarla birkaç koldan Kapalıçarşı'ya girip esnafı tehdit ve cebirle kepenk kapatmaya zorlamışlardı. Yağmaladıkları dükkânlardan silah ve malzeme temin ettikten sonra yeniçeri kışlalarından yeni odalardaki Etmeydanı'na yerleşmişlerdi.³

Üsküdar'dan İstanbul'a geçen sadrazamın kethüdası Mehmed Paşa isyanı hemen fark etmiş, maiyetinde kuvvet olmadığından Kaymakam Mustafa Paşa'ya ve İstanbul'da bulunan yeniçeri ağası Hasan Ağa'ya haber vermişti. Hasan Ağa halkı teskine çalışsa da asilere karşı duramayacağını anlayıp Üsküdar'a kaçmıştı. Kaymakam Mustafa Paşa müdahale için gelip asilerle görüşse de netice alamayınca

¹ Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, (haz. Mesut Aydın), Kitabevi Yayınları İstanbul 2007, s. 18-19.

² Bu isyan için bkz. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, Altınordu Yayınları, İstanbul 2016.

³ *1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser Abdi Tarihi*, (Yay. Haz. Faik Reşit Unat), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 36-37. Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 103-104. *Patrona Halil İsyanı*, Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Kütüphanesi, No. 479/1, vr. 3a. Göynüklü Ahmed Efendi, *Târih-i Göynüklü*, (haz. Songül Çolak-Metin Aydar), TYEKB Yayınları, İstanbul 2019, s. 393.

o da Üsküdar'a geçmeyi tercih etmişti. Mısır'dan gelen Kabakulak Ali Bey, Mustafa Paşa'ya "Biz Mısır'da bu durumda eşkiya üzerine varır ve büyük bir savaş veririz" diyerek tavsiyede bulunmuştu ancak güçle müdahaleye cesaret edilememişti.⁴ Yeniçeri ağası ve kaymakam vaziyeti sadrazam İbrahim Paşa'ya anlatmış, bir müddet durum gizlendikten sonra padişaha da haber verilmişti. Akabinde hemen meclis toplanmış, fakat nasıl bir yol izleneceğine karar verilemediğinden akşam bütün erkân padişahla Topkapı Sarayı'na geçmişti. Sarayda yapılan meşverette asilere şiddetle mukabele kararı alınsa da icra edilememişti.⁵ Hatta gece meydana isyancılardan çok az kimse kalmasına rağmen fırsattan istifade edilememişti. 29 Eylül Cuma günü isyancılar kendilerine katılan bütün ocakların mensupları ve ahaliyle topluluklarını büyütmüşler, ulema mensupları ve eski ocak ağalarından reisler ve temsilciler seçmişlerdi.⁶

İsyan gecesini kararsız şekilde geçirip müdahale fırsatını kaçıran saraydakiler, isyancılarla münasebet kurmak istemişti. Bostancılardan bir haseki ağa yirmi beş bostancıyla isyancıların maksadını öğrenmeye, dağılmazlarsa kendilerine karşı güç kullanılacağı hususunda tehdide gönderilmişti.⁷ İsyancılar Damat İbrahim Paşa, şeyhülislam, kaptanıderya ve sadrazam kethüdasının içinde bulunduğu devlet adamları ve bazı askerlerin kendilerine teslimini talep etmişlerdi.⁸ Bunun üzerine sancağın çıkarılması ve asker yazılması kararı verilmiş, asilerin öldürülmesi için fetva alınmıştı.⁹ Ancak sancağın altına halktan kimsenin gelmemesi, istifade edilmek istenen bostancı ve diğer askeri zümrelerin müdahaleye dâhil olmamaları ve durumdan hızlıca haberdar olan isyancıların tedbir alması sebebiyle bu teşebbüsten netice alınamamıştı. Aynı gün birkaç defa elçiler gidip gelse de meydandakiler taleplerinden vazgeçmemişlerdi.¹⁰

Güçle müdahale imkânını tamamen kaybeden padişah ve beraberindeki devlet adamları, 30 Eylül Cumartesi günü isyancılara hediyelerle beraber ulemadan yeni elçiler göndermişlerdi. Ancak ihtilalin elebaşları istedikleri kişilerin kendilerine tesliminde ısrar etmişlerdi. 1 Ekim'de Damat İbrahim Paşa, kethüdası Mehmed Paşa

⁴ *Abdi Tarihi*, s. 39. *Patrona Halil İsyanı*, vr. 3a.

⁵ Hakan Yılmaz, "Patrona Vak'ası Hakkında Yazılmış Kısa Kronikler ve Devrin Vak'anüvisi Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi", *Doğu Batı*, Yıl 21, S. 85, Mayıs-Temmuz 2018, s. 203. *Patrona Halil İsyanı*, vr. 3a. Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 106-107.

⁶ *Abdi Tarihi*, s. 39-40, 46-47.

⁷ *Destârî Sâlih Tarihi*, (yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1962, s. 9-11.

⁸ *Abdi Tarihi*, s. 50. *Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi*, s. 206.

⁹ *Patrona Halil İsyanı*, vr. 3b.

¹⁰ *Abdi Tarihi*, s. 51. *Destârî Sâlih Tarihi*, s. 11-12.

ve kaptanıderya Mustafa Paşa öldürülmüş ve cesetleri isyancılara verilmişti. Şeyhülislam Abdullah Efendi ise Bozcaada'ya sürülmüştü.¹¹ İhtilalciler İbrahim Paşa'nın öldürülmediği ve verilen cesedin başkasına ait olduğu iddiasıyla direnmelerinden vazgeçmemişlerdi. İbrahim Paşa'nın cesedinin kabul edilmemesi Sultan III. Ahmed'i çaresiz bırakmıştı. Ulemayı toplayarak isyancılara tekrar bir heyet göndermişti. Heyettekiler ihtilalcileri teskin edecek yerde padişahın tahtan indirilmesini görüşmüşlerdi. Pazartesi gecesini saraya döndüklerinde padişaha asilerin kendisini istemediklerini açıkça bildirmişlerdi.¹²

Umudu tamamen tükenen padişah yeğeni Mahmud'u tahta çıkarmıştı. Sultan III. Ahmed döneminde tepki çeken bütün uygulamalar kaldırılmış, eğlence mekânı haline gelen Sadabad'daki köşkler yıkılmıştı.¹³ İstediklerini almış olmalarına rağmen asiler idareyi ellerine geçirmiş, sadrazam ve padişah üzerinde zorbalıkla hâkimiyet kurmuşlardı. 25 Kasım 1730 tarihinde sarayda yapılan bir toplantıda, hazırlanan bir tertiple zorbalık öldürülerek ortadan kaldırılmıştı.¹⁴

Patrona Halil İsyanı'nın Yazarı ve İçeriğine İlişkin Değerlendirme

Osmanlı tarihinin mühim vakalarından Patrona İsyanı hakkında vakanüvisler, diğer müverrihler ve yabancı müşahitler eserlerinde malumat vermiştir. Bunların dışında müstakilen isyanı anlatan çok fazla kaynak vardır. Birkaç sayfalık olandan daha hacimlilere kadar eserlerin çoğu birbirini takliden ihtilali başından itibaren gün gün aktarmıştır.¹⁵ Bunlardan çalışmanın konusu olan yazma, Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesinde *Patrona Halil İsyanı* adıyla 479/1(2b-9b) numarada kayıtlıdır.¹⁶ Toplam yedi varaktan oluşan risale, Arapça birkaç eserin de bulunduğu

¹¹ *Subhî Tarihi*, s. 28-30.

¹² *Abdi Tarihi*, 54-56. *Destârî Sâlih Tarihi*, s. 17.

¹³ *Abdi Tarihi*, s. 60. Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 118-120.

¹⁴ *1730 Patrona Halil İsyanına ve I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, (haz. Şükran Çınar), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 11059, s. 10. *Destârî Sâlih Tarihi*, s. 17.

¹⁵ Eserlerin tanıtılması ve değerlendirilmesi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, "Patrona Halil Ayaklanması İle İlgili Kaynaklar Hakkında", *TTK Bildiriler*, IV (1952), s. 177-182. *1730 Abdi Tarihi*, s. XI-XV. Yalçın Gezer, "Yazma Eserler Işığında Patrona Halil İsyanı Hakkında Yeni Bir Değerlendirme" *III. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Mayıs 2015, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi) s. 331-351. *Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi*, s. 181-190.

¹⁶ Bu yazmanın tanıtılmasında emeği geçen Hakan Yılmaz, Ruzname olarak adlandırdığı yazmadan ilk olarak "Patrona Halil Vak'ası Hakkında Yeni Bir Kaynak", (*HAİD*, XVI/189 Haziran 2009, s. 42-44) adlı makalesinde bahsetmiştir. Bundan sonra M. Mehdi İlhan yazma üzerine bir bildiri yayınlamış, burada eserin özetini vermiştir. "Patrona Halil İsyanı Yayınlanmamış Bir Yazmanın Değerlendirilmesi", *VII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi/International Turkish Culture Congress: Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul, Bildiriler, I, AKM*, 5-10 Ekim 2009, s. 603-622.

mecmuanın baş tarafındadır. Mecmuada risaleden önce ve sonra tarihlendirmeye ve eserin kâtibine delalet edebilecek Türkçe kısa metinler mevcuttur. Öncesindeki ilk sayfa, risalenin kâtibî tarafından yazılmışa benzeyen eksik bir dini metindir. Bundan sonraki sayfada İskender-i Zulkarneyn'e Aristâles Hekim (Aristo) tarafından verilen yirmi beş nasihat sıralanmıştır. Bu kısmın altına *temme* (bitti) kelimesinden sonra rakamlarla 1154/Muharrem tarihi yazılmıştır. Ardında insanda olması ve olmaması gereken ahlaki vasıflarla bazı nasihatler sıralanmış, sayfanın kenarına bazı şiirler ilave edilmiştir. Bunlar da yine risalenin kâtibinin elinden çıkmışa benzemektedir. Mecmuada risaleden sonraki tek sayfada yine Türkçe bir dini metin vardır. Metnin etrafına H.1164-1172 (1750-1759) yılları arasında görev yapan Halep eyaleti valileri ilave edilmiştir. Bunun ardındaki iki sayfanın birine kısa bir dua metni yazılmış, diğerine tarihsiz şekilde Sinan Paşa'nın (muhtemelen Koca Sinan Paşa'nın) el konulan terekesi sıralanmıştır. Bu sayfalardaki yazılar da kâtibin hattına benzemektedir.

Türkçe kısımlardan sonra mecmuada hacimli birkaç Arapça eser vardır. Baş tarafta, birinde H.1181 tarihi yazılı iki mühür¹⁷ bulunmaktadır. Risalenin dâhil olduğu Türkçe kısımların mecmuaya sonradan eklendiği hem muhteviyat hem de şeklinden anlaşılmaktadır.

Patrona Halil İsyanı'nın sonunda, tarih yazım usulüne uymayacak şekilde tarih düşülmüştür. “*Erba'a ve hamsîn ve miete ve elf*” (H.1154/1741-42) olması gereken tarih, “*hamsîn ve erba'a ve miete ve elf*” şeklinde, kısmen ters yazılmıştır. H.1154 tarihi, önceki sayfada bulunan aynı kâtip elinden çıkmışa benzeyen metindeki tarihe de uygun düşmektedir.

Risalenin sonunda, *Temmeti'l-hurûf Ahmed* (Ahmed'in yazdıkları tamamlandı) ibaresi mevcuttur. Bu ifadede geçen Ahmed'in, risalenin yazarı mı yoksa müstensihî mi olduğu anlaşılammaktadır. Müverrih veya müstensih Ahmed, hakkında malumat bulunmayan bir kişidir. Metinde görevine veya mensup olduğu zümreye ait emare mevcut değildir. Sadece metnin yazım özelliklerinden, Ahmed hakkında bazı tahminler yürütülebilmektedir. Kâtip birçok kelimeyi metinde farklı şekillerde yazmış, oldukça fazla yazım hatası yapmış, bazı kelimeleri ve cümleleri eksik bırakmıştır. Bunlar onun kalemiye sınıfından olmadığını göstermektedir. Ancak Arapça kelimeler, tabirler ve deyimler kullanması ise aksine eğitilmiş olduğuna delalet etmektedir.

¹⁷ Mührün birinde “hâk-ı pâ-y-ı fahr-ı âlem 1181” diğerinde “Abdulkâdir” yazılıdır. Ayrıca sayfada “cümle-i âdâb Abdulkâdir” ve “idrâkât-ı erba'a, müdrîkât-ı erba'a” yazıları vardır.

Yazılma tarihi H.1154 (1741-42) olarak değerlendirildiğinde müverrihin ihtilalden on yıl sonra bu kadar teferruatı hatırlamasının, günü gününe olayları sıralamasının ve çok fazla tafsilat vermesinin mümkün olup olmadığı hatıra getirilmelidir. Bu ihtimal durumunda Ahmed'in eseri diğer eserlerden alıntıyla oluşturduğu veya başka bir eseri istinsah ettiği, H.1154 olarak da işlemi tamamladığı tarihi attığı düşünülebilir. Bu ihtimalde öncelikle bahsedilmesi gereken, bu yazmanın diğerleri gibi başlangıcından sonuna kadar aynı olaylar zincirini takip etmesidir. Ancak en fazla *Abdi Tarihi* ile benzerlik göstermektedir. Tafsilatlarda farklılık olsa da isyancılar tarafındaki gelişmeler hakkında verilen malumatlar bakımından aralarında çok fazla ortak özellik bulunmaktadır. Hatta bir zamana kadar olayların gün gün verilip sonra mühim gelişmelerin aktarılması bakımından da iki eser benzemektedir. *Patrona Halil İsyanı*, diğer bazı eserlerde de mevcut olan ifadeler ve bilgiler ihtiva etmektedir. Mesela isyancı askerlerin, Etmeydanı'nı terk etmesi emrine itaat için kullandıkları "sem'an ve tâ'aten" ifadesini saray tarihçisi Hıfzı Ağa aynı durum için kullanılmıştır.¹⁸ Vakanın bir "ibretnümâ" olarak gösterilmesi *Destârî Sâlih Tarihi*'nin "Vak'a-i İbretnümâ" tasviriyle aynıdır.¹⁹ Zorbaların kendileri için istedikleri mansıpların gösterildiği kısım ise biraz farklı şekilde *Destârî Sâlih Tarihi*'nde mevcuttur.²⁰ Vakanüvislerin İbrahim Paşa'nın isyancılara karşı harekete geçirmek için uğraştığı kesimleri sıraladıkları yerde gösterdikleri *aşçılar ve helvacılar*²¹ bu risalede de vardır.

Ancak diğer eserlerle kıyaslandığında bazı farklı bilgiler ihtiva etmesi, en azından bilinen diğer eserlerden toplama olduğu ihtimalinin aksini göstermektedir. Saray içindeki olayları anlatırken söz ettiği kişiler de vakanüvislerin ve diğer eserlerin gösterdiklerinden farklıdır. Yine hem saray içindeki hem de isyancılar tarafındaki gelişmeleri tafsilatlı aktaran eserde, öldürülen İbrahim Paşa ve diğer kişilerin cesetlerinin arabalara ne şekil yüklendiğinden, isyancıların İbrahim Paşa'ya ait değil diye reddettikleri cesedin vasıflarından teferruatla bahsedilmiştir.

Bu durumda yazarın sadece bilinenlerden farklı bir eseri istinsah ettiği şikkının değerlendirilmesine gelince; metinde çok fazla hata bulunması, cümlelerin mükerrerlik ihtiva etmesi ve karalamaların-çiziklerin olması mevcut hazır bir metinden nakledildiği ihtimalini zayıflatmaktadır. Bu ihtimal sadece kâtibin çok acemi ve dikkatsiz olduğu düşünüldüğünde geçerlilik kazanabilir.

¹⁸ *I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, s. 6.

¹⁹ *Destârî Salih Tarihi*, s. 2.

²⁰ *I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, s. 12. *Destârî Salih Tarihi*, s. 26.

²¹ *Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi*, s. 205.

Nihayette kâtip Ahmed'in müverrih olduğu kabul edildiğinde, onun ihtilale şahit birisi olarak esasen gördüklerini ve duyduklarını yazdığı, isyana ilişkin diğer eserlerden nakiller yaptığı ve bazı şahıs bilgilerini değiştirdiği durumu ortaya çıkmaktadır.

Kâtib Ahmed'in, Köprülüzâde Hafız Ahmed Paşa olduğu iddia edilmiş, hatta risale ona isnat edilerek isimlendirilmiştir. Ahmed'in, nişancılık gibi kayıt usullerine çok fazla riayet edilmesi gereken bir göreve tayin edilen ve yazı sanatında oldukça ehil olan Hafız Ahmed Paşa olduğunu ileri sürmek oldukça iddialı bir kanaattir.²²

Yazarla alakalı bu düşüncelerden sonra eserin muhteviyatının bazı hususiyetlerine bakmak gerekir. Risalede isyanın başladığı Rebülevvel'in on beşinci günü (28 Eylül 1730) olan Perşembe'den başlayarak olaylar on beş gün boyunca gün gün sıralanmıştır. Sonrasında ise zorbarların ortadan kaldırıldığı Cemâziyelevvel'in on dördüncü gününe (25 Kasım 1730) kadar, belli günlerdeki ehemmiyetli durumlar yazılmıştır.

Risalede ihtilalin elebaşlarından sadece Patrona Halil, Muslu Beşe ve Kara Ali'den bahsedilmiştir. Çoğu eserde 17. bölüm, bazılarında ise 14. bölüm mensubu olarak gösterilen Patrona Halil, bu yazmada cemaat veya bölüm yazılmadan 46'nın yoldaşı olarak gösterilmiştir. Zağarcılar ortası 64. cemaat yoldaşı olan Muslu'nun mensup olduğu orta ise verilmemiştir. Bölüm veya cemaatlerden 41'in yoldaşı olarak

²² Hakan Yılmaz, 2015 yılında günlüğün yazarının kim olabileceğiyle alakalı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede hatalı yazılmış tarih kaydını H.1145 olarak göstermiş, eserin 1732 yılında Köprülüzade Hafız Ahmed Paşa tarafından yazıldığını iddia etmiştir. İddiasına delil olarak birkaç husus göstermiştir. Köprülü Kütüphanesi, Hâfız Ahmed Paşa, no. 352'deki bir defterde onun tarafından yazılan Arapça bir Kırk Hadis şerhinin sonuna dedesinin adıyla beraber yazdığı Ahmed ismini temel almıştır. Yine bu eseri bitirirken aynen ruznamedeki gibi "temmet" kelimesini kullanmasını Ahmedlerin aynılığının diğer bir delili olarak değerlendirmiştir. Ayrıca ihtilali anlatan bütün eserlerin isyancıları tasvir ederken kullandığı "erâzîl", padişahlardan bahsedilirken kullanılan "şevketlü" ve bunlara benzer kelime ve ifadeleri iddiasını teyitte kullanmıştır. Ahmed Paşa'ya ait mühürler olduğu için tamamı onun tarafından yazıldığı gösterilen defterde, zorbarların intikamı için H.1143 Ramazan'ında çıkardıkları ayaklanmayı anlatan kısa metni, Hafız Ahmed Paşa tarafından yazılmış gösterip, onun bir tarih kitabı oluşturmak için burasını yazdığını ve bu günlüğün bir parçası olduğunu iddia etmiştir. İlginçtir, "eserinde imlâsı herkesçe bilinmesi beklenen en basit kelimelerin yazılışında bile fâhiş yazım hatâları yapmasından, ilmiyye sınıfından ziyâde seyfiyye sınıfından biri olabileceği ve yazım konusunda kendisini yeterince geliştiremediği sonucuna ulaşılabilmektedir" dediği günlüğün yazarı Ahmed'i, sülûs ve nesih yazıda icazet sahibi, nişancılık gibi kalemiyenin başı bir makama tayin edilen Hafız Ahmed Paşa olarak göstermiştir. Makalenin sonundaki ifadesine göre ise; "Ahmed'in, Köprülü-zâde Nu'mân Paşa'nın oğlu olup isyan sırasında silahşôr-ı Şehriyârî olan Hâfız Ahmed Paşa'dan başkası olmadığı" kanaatine varmıştır. Hakan Yılmaz, "1730 Patrona İsyanı İle İlgili Kısa Kroniklerden Rûz-nâme Yazarı "Ahmed" Kimdir?" *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c. 1, S. 2, Yıl 2015, s. 103-126.

verilen Kara Ali ise bazı kaynaklara göre cebeci ocağı mensubuydu ve daha evvel Hemedan Kalesi muhafazasında görev yapmış serdengeçti ağasıydı.²³

Diğer kaynakların hemen hepsinde ihtilalciler çok ağır ifadelerle tavsif edilmiş; onların yaptıkları işler, muhitleri ve milletleri hep hakaretamiz şekilde anlatılmıştır. Ancak bu yazmada isyancılar önce asker olarak gösterilmiş ve bir aşamaya kadar haklarında daha mutedil bir dil kullanılmıştır. İsyancıların başta kimseyi kendilerine katılmaya zorlamadıkları, işi daha tertipli yürütüp yağmacılarla mücadele ettikleri nispeten tarafsız bir gözle anlatılmıştır. Ancak davranışlarının değişmesi ve işi zorbalığa dönüştürmelerinden sonra eserde onlara bakışta bir farklılık gözlemlenmektedir. Devlet adamlarının hanelerini yağmalamaları, ileri gelen kişilerden varyetlerine göre cebren para almaları ve daha mühimi padişah ve hükümet üzerinde hakimiyet kurmaları akabinde halkın kendilerinden nefret ettiği gösterilmiştir. Metinde bu durum “anlar dahi azup hadlerinden ziyâde husûslara müeddî olduklarından” ve “ba‘de bunların ittikleri eşkiyâlıklar şayi‘ oldukda bu kez ‘âlem kendülerinden dilgîr olub” cümleleriyle gösterilmiştir.

İsyancılar hakkında bazı kaynaklar olan, daha önce böyle bir zorbalık görülmediği kanaati bu eserde de, “herkes bunlar gayrilere benzemezler ve bunların def‘i ziyâdesiyle husûslara müşkîl” ifadeleriyle tekrarlanmıştı. Bu kadar korkulan kişilerin bir saat içinde yok edilmeleri ise Allah’ın yardımına bağlanmıştı. Ancak dikkat çeken bir husus, öldürülen isyancıların intikamlarını almak için hazırlanan 26 Mart ve 2 Eylül 1731 tarihlerindeki iki yeni isyan teşebbüsünün olmamış ve isyanın tesirlerinin uzun süre hissedilememiş gibi gösterilerek zorbaların öldürülmesiyle nizamın tesisi edildiğinin anlatılmasıdır. Bu durum eserin isyandan uzun zaman sonra yazıldığı hususuna da işaret edebilmektedir.

İsyanın sebepleri olarak yazmada çok fazla bilgi yoktur. Sadece İbrahim Paşa ve kethüdası Mehmed Ağa’nın mevkilerinin kuvvet ve kudretinden, sahip oldukları zenginlikten bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti’nde o zamana kadar böyle bir kuvvet ve zenginliğin olmadığı kanaati beyan edilmiş, onlardan kalan hazineler miktar itibariyle gösterilmiş, onlar diğer eserlerdeki gibi servet bakımından Karun’la kıyaslanmıştı. Bu kadar güce sahip olan İbrahim Paşa’nın “birkaç erâzil” tarafından alt edilmesi ise hayret ifadeleriyle anlatılmıştır. Ancak risalede isyanın sebeplerinden olmak üzere iktisadi vaziyeti gösteren, diğer kaynaklarda gösterilmeyen bir malumat vardır. Buna göre Anadolu’dan üç sene boyunca vergi toplanmaması, yeni cülus eden Sultan Mahmud’dan istenmiştir. 1723’ten beri süren İran harplerinin

²³ *Târih-i Göynüklü*, s. 393.

masraflarının zor duruma soktuğu Anadolu'nun herhalde biraz rahatlatılması düşünülmüştü.²⁴

Yazmayla alakalı önemli diğer bir husus, *Destârî Sâlih Tarihi* haricindeki diğer eserlerde isyanın çıkmasında mesuliyeti görülen, isyancıları tahrik ettiği ve yönlendirdiğinden bahsedilen İspirîzâde Ahmed Efendi'nin, isyancıların hedefindeki kişi olarak gösterilmesidir. Hatta isyancılar onun evini basmış, kendisini bulamayanınca eşyalarını yağmalamışlardı. Çünkü İspirîzâde Ahmed Efendi bu zaman, sarayda ihtilalcilere karşı ne yapılacağı hususunda toplanan meşveretlere katılmıştı. Diğer eserlerde Sultan III. Ahmed'e tahtan çekilmesini İspirîzâde'nin söylediği hatta isyancıları bu şekilde yönlendirdiği yazılıdır.²⁵ Bu risalede ise şeyhülislam olmak istediği için bu vazifeye isyancılar tarafından tayin ettirilen Emirzâde Efendi, padişahı haremnden çağırıtılarak ihtilalcilerin isteklerini bildirmiş ve ona tahtı bırakmasını tavsiye etmiş, ayrıca kendisini teskin etmişti. İsyanın en fazla suçlanan kişilerinden biri olan Zülâlî Hasan Efendi'den²⁶ ise sadece zorbalardan ortadan kaldırılması sonrasında sürgüne gönderildiği şeklinde bahsedilmiştir.

Aşağıda yazmanın metni verilirken bazı mühim noktalara, kişilere veya tanımlara dipnot şeklinde izahat yapılmış, bazı hususlarda ise diğer kaynaklarla kıyaslama yapılmıştır. Kâtibinden kaynaklı okunmada sıkıntı çekilen bazı kelimeler veya ifadeler olmuştur. Bu tür kelime ve ifadeler italik yazılarak veya izahat verilerek belirtilmiştir. Yine yazımdan kaynaklı düşük ifadeler ve eksik kelimeler [] işareti içinde gösterilmiştir.

Patrona Halil İsyanı Adlı Yazmanın Metni

(2b) Ba'de'd-du'â takdîr-i mevlâ ve hükm-ü cenâb-ı hazreti Kibriyâ ve kudret-i hüda yef'alüllâhü mâ yeşâ. Bu *mecây-ı câzı* ve bu yüzden sarî oldular. İş bu bin yüz kırk üç senesi mâh-ı Muharremü'l-harâmın guresinde²⁷ şevketlü Sultân Ahmed Hân, 'Acem üzerine giderim deyü fermân-ı hümâyûnları oldu, fermân eylediler. Vezîr İbrahim Paşa ve cümle 'ulemâ ve vüzerâ ile Üsküdar'a giçüp otaklarında karâr eylediler ve 'asker-i İslâm'ın dahi çâdırlar[1] kuruldu. Ve ocaklar Üslanbul'da²⁸ kalub zevk u safâ üzere iken (Bitbazârı'nda vâki')²⁹ Rebi'ül-ulâ'nın on beşinci

²⁴ *Patrona Halil İsyanı*, vr. 6b.

²⁵ *Subhî Tarihi*, s. 43.

²⁶ *Subhî Tarihi*, s. 24.

²⁷ 17 Temmuz 1730.

²⁸ Kelime "Üslanbul" şeklindedir. Aşağıda ise kısımlarda "Üstanbul" olarak yazılmıştır.

²⁹ Parantez içi kısım tekrar yazılmıştır.

Pençşenbe günü³⁰ sâ‘at dört buçukda iken Üstambul’da Bitbazârı’nda vâki‘ çeşmenin önünde yeniçerilerin kırk altının yoldaşından Patrona Halil nâm kalyoncu Ümmet-i Muhammed’den olan diyerek hemân bayrak çıkarub ve kırk birin yoldaşı Kara Ali nâm yeniçeri ana tabi‘iyyet idüb kılıçların çıkarup Ümmet-i Muhammed’den olan bayrak altına deyüb çağırdıkda dört adam dahî bunlara tabi‘iyyet idüb altı adam olub kılıçların uryân idüb Allah Allah diyerek Bezzâzistân’a yürüyüp Ümmet-i Muhammed, bizim size zararımız yokdur bizim da‘vâmız Dîn-i Mübîn da‘vâsıdır ve ûmûr-ı şer‘indir diyerek feryâd idüp Bezzâzistân’ın Fincancılar kapusundan girüb Allah Allah diyerek Kuyumcular kapusundan çıkup yalın kılıç Mutâflar Çârşûsu’na gelince otuz adam olup ve Sipâhbazârı’na geldükde kılıç ve tüfenk dükkânları pâreleyüb ve içinde olan ne varise³¹ yağma idüb ve birkaç kaffâf dükkânı hebenklerin³² kırub yağma eyleyüb ve bu yağmada bunlar iki yüz adam olup ve cümlesi silâhlandılar. Allah Allah diyerek Zindân Kapusu’na geldiler ve zindânda olan cümle hapisleri boşaldub tekrâr ağa kapusuna gelüb anda olan hapisleri azâd eylediler. Allah Allah diyerek Ümmet-i Muhammed’den olan bayrak altında, da‘vâmız dîn-i mübîn da‘vâsıdır ve bir (3a) kimseye zararımız yokdur nidâ iderek yalın kılıç Etmeydâni’na revâne vardılar. Etmeydâni’na varınca binden mütecâviz adam cem‘ olup karâr eylediler ve başları Patrona Halil nâm yirmişer otuzar adam ile Üstambul içinde dört bayrak ta‘yîn olub sokâk be sokâk Allah Allah diyerek yalın kılıç ile gezüb ve Ümmet-i Muhammed’den olan bayrak altında deyüb gezmede. Yeniçeri ağası Hasan Ağa kol³³ ile bu bayrağa rast gelüb ve kol ile üzerlerine varmayub hemân karhânelerin³⁴ başından dağıdub tebdîl-i câme olup iki çifte bir kayık ile Üsküdar’a firâr eyledi. Ve İstanbul kâymakâmı ve hep kapudan olan Kaymak vezîr³⁵ ta‘dîl olmağla yalusunda bulunub bu gavgadan haber aldıkda hemân sâ‘at Üstambul’a gelüb ve durmak mümkün olmamağla derhâl Üsküdar’a firâr eyledi. Ve kethüdây-ı sâhib-i ‘âl-î Mehmed Ağa dahi konağında ta‘âm yerken ol dahi üç çifte bir kayık ile Üsküdar’a firâr eyledi. Ve bunlar bir bir şevketlü Sultân Ahmed

³⁰ 28 Eylül 1730.

³¹ “İse” kelimesi metinde bazen ayrı bazen önceki kelimeye bitişik olarak yazılmıştır.

³² Kelime burada “hepenk” gibi yazılmışken aşağıda “kepenk” olarak yazılmıştır.

³³ İstanbul emniyeti için yeniçeri ve diğer piyade ocaklarınca yetiren getirilen görev kolluktu. İstanbul, Galata ve diğer muhitlerde belirlenmiş yerlerde kolluklar vardır. Bu ismin verilmesi, vazifenin belli muhitler (kollar) itibarıyla yapılmasıydı. Bu vazifenin adları kola çıkmak, kol gezmek, kola binmek ve kolluk beklemektir. Yeniçeri ağasının da bir zaman sınırlaması olmadan kola çıkma yetkisi vardı. Bu husus için bkz. Abdulkasim Gül, *18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2020, s. 248 vd.

³⁴ Ağa kapısında belli meslek ve sanatlarla uğraşan yeniçerilere karhâneli denilmekteydi.

³⁵ Kelime “vezîri” şeklinde yazılmıştır.

Hân[la] buluşub ve bu hengâme[yi] görüb bildikleri gibi haber virdiklerinde şevketlü Sultân Ahmed Hân dahi gazaba gelüb ve cümlesine şütûm-ı galîzeyle şetm eyledikde çünkü ahşâm ba‘zı eşhâs cem‘ olub bayraklar peydâ idüb gice sâ‘at ikide iken gelüb Bitbazârı’nda elli kadar adam ile oturakçı dükkânlarının kepenklerin kırub ve içinde olan mâlların yağma eyledüler ve yağlıkçı dükkânlarında üç dükkânı dahi kırub ve içinde olan mâlların yağma eyledüler. Sâ‘at yedide iken şevketlü Sultân Ahmed Hân şeyhülislâm ve vezîri İbrahim Paşa’yı ve kethüdâsını ve yeniçeri ağasını ve Kaymak Kapudan Mustafa Paşa’yı ve sâ‘ir vezîrleri ve erbâb-ı devlet ile hemân bir çekdiriyeye binüb gelüb köşkün önüne yanaşub ve sarây-ı hümâyûna dâhil olub Sultân Ahmed Hân emr eyleyüb başmerd çekdiriyeyi köşkün önüne **(3b)** getirüb ve içinde olan bir mikdâr levend alub ve taşradan bu mikdâr cebeciyi içerüye alub ve cebecibaşığı dahi ma‘an içerüye aldı. Ve çünkü sabâh oldu, Cum‘a günü³⁶ kuşluk vaktinde şevketlü Sultân Ahmed Hân hazretleri hâseki ile Etmeydânı’na yirmi kadar adam (hâseki ağa ile ve yirmi mikdâr eli değneklüyü hâseki kıyâfetinde Etmeydânı’na)³⁷ dâhiil oldular. Ve cümlesi hâseki ağayı ortaya alub, “Hâseki ağa niye geldin” didikde tekrâr hâseki ağa cevâb eyledi ki “şevketlü pâdişâhımız sizlere selâm eyledi, Etmeydânı’na niçün birikdiniz ve bu cem‘iyyetten murâdları nedir deyü fermân-ı humâyûnları oldu ve cevâba muntazırdır” didikde başları olan Patrona Halil nâm ayağa kakub cevâb eyledi ki “Vezîr İbrahim Paşa’yı ve kethudâsı Mehmed Ağa’yı ve kapudan Kaymak Mustafa Paşa vezîr ve müftî Abdullah Efendi’yi ve Mehmed Emin’i ve Kablânizâde’yi³⁸ ve ricâl-i devletten on sekiz adam Etmeydânı’na sağ göndersin ve cümlemiz dağılırız ve illâ bunları almadıkça dağılmanuz ve bunları devlette istemenüz didükde cümlesü istemenüz deyü çağırışub gülbang-i Muhammedî-i çekdiler. Ve hâseki ağa dahi Etmeydânı’ndan gelüb bu didükleri cevâbları şevketlü Sultân Ahmed Hân’a söyledikde tekrâr Sultân Ahmed Hân dahi taşradan dokuz kadar monlayı³⁹ içerüye alub ve bu askerin kırılmasına fetvâ-yı şerîf alub ve

³⁶ 29 Eylül 1730.

³⁷ Cümle iki kere yazılmıştır. Mana ifade etmesi için bir kısmı parantez içine alınmıştır.

³⁸ İsyancılarca istenen şahıslar hakkında kaynaklar farklı sayılar vermişlerdir. İsimleri verilenlerin sayısı *Abdi Tarihi*’nde (s. 50) 37’dir. Vakanüvisler sayısını önce 4 olarak göstermelerine rağmen sonra ulema ve diğer görevlilerden çok sayıda kişi istendiğini yazmışlardır. *Subhî Tarihi*, s. 25, 27. *Küçük Çelebi-zâde İsmâil ‘Asım Târîhçesi* s. 206, 208. *Destârî Salih Tarihi*’ne (s. 13-14) göre ise isyancılarla görüşmeye daha sonra giden heyetten istenenler üç kişiydi ve içlerinde İbrahim Paşa yoktu. Hatta bu esere göre istedikleri kişiler verilirse “Padişahımız padişah, İbrahim Paşa vezirdir” dedikleri, ancak daha sonra İbrahim Paşa’yı da istedikleri yazılıdır. Bu yazmada geçen Mehmed Emin ve Kablânizâde isimleri ise diğer eserlerde mevcut değildir.

³⁹ İçeriye alınan ulema mensuplarının isimleri *Küçük Çelebi-zâde İsmâil ‘Asım Târîhçesi*’nde (s. 204) gösterilmiştir. Ancak bu kaynağa göre içeriye alınmaları, Sultan Ahmed’in Üsküdar’dan saraya geçmesi akabinde.

hazîneden kılıç ve tüfenk çıkarup ve Hâsoda meydânına döküb Vezîr İbrahim Paşa dahi hadden birûn altun döküb aççılar ve helvacılara birer kılıç ve birer tüfenk alup ocaklarına gittiler ve Ortakapu'nun üstüne sancağ-ı şerîfi çıkarub “Ümmet-i Muhammed'den olan pâdişahın bir akçesin ve bin akçesin yiyen sancağ-ı şerîf altına” deyüp dellâllar nidâ etmek üzere iken Etmeydânı'ndan gelüp gezen bayrakları adamların dellâlların rencide idüp ve çağirtmağa komadılar ve şehürlüden bir kimesne sancak altına âletle varmadı ve seyrî ziyâret tarîkiyle varub gezüb gittiler. Ve bu taraftan cem' olan 'asker kal'a kapularından olan kollukları önlerine katub getürdüler ve yolda şürefâların ba'zısına bizimle olun ve da'vâmız dîn-i mübîn da'vâsıdır didiklerinde ba'zısı tâbi' olub ve olmayana zor itmediler ve köşkün önüne gelen çektirilerin mücrîmlerin kurtardılar ve tershânedede olan mücrîmleri kurtardılar⁴⁰ ve bu 'asker on binden (4a) mütecâviz oldu. Ve yeniçeri ortalarına bayrak gönderüb birincinin ve beşincinin yoldaşı kazanların Etmeydânı'na getürüb Moton ağalığından ma'zûl Mehmed Ağa'yı⁴¹ hânesinden getürüb yeniçeri ağası eylediler ve birini dahi kul ağası⁴² eylediler ve cebeci odabaşını yedincinin Kalaycı Mehmed⁴³ nâm odabaşını cebecibaşı dikkiler. Ve sâbıkâ yeniçeri efendisi Süleyman Efendi'yi⁴⁴ tekrâr yeniçeri efendisi dikkiler. Bu kere yeniçeri ağası Eyyub Ensari'de olan sancağ-ı getürüb ta'zîm ve tekrîm ile karşı varub getürdüler, i'zâz ile dikkiler. Ba'de yeniçeri ocağına haber gönderüp 'umûmen yeniçeri ocağı dahî gelüb Etmeydânı'na silâhlarıyla dâhil oldular. Lâkin çorbacıları firâr eyledikde odabaşını çorbacı idüb vekilharçları odabaşı eylediler. Tekrâr yeniçeri ağası bir mikdâr adam gönderüb ağa kapusunu basub falakayı ve değnekleri ve kale miftâhlarını zabt eyledüler. Çünkü

⁴⁰ Metinde “kurtadılar” şeklinde yazılıdır

⁴¹ Mehmed Ağa hakkında kaynaklar farklı malumat vermiştir. Bu risalede onun Moton Kalesi (metinde kale isminin geçtiği yer okunmaya mâni olacak şekilde lekelenmiştir. Ancak kelimenin sonuna uyan mevcut kalelerden tek isim Modon'dur.) ağalığından azledilmiş emekli birisi olduğu yazılıdır. Vidin'de çorbacıyken kavgaya karıştığı ve ölümle cezalandırılması gerekirken yeniçeri ağası Hasan Ağa aracılığıyla affedilip emekli edildiği, Saraçhanede hayvan eyeri yapmakla meşgul olduğu kaydedilmiştir. *Abdi Tarihi*, s. 48-49. *Subhî Tarihi*'nde (s. 28) ise Niş'te çorbacıyken eşkiya başı olduğundan azledildiği yazılıdır.

⁴² Kulkethüdası kastedilmektedir. Kulkethüdası tayin edilen Beytülmacı Baltacı Deli Mustafa Ağa'dır. *Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım Târîhçesi*, s. 208-209. İsim *Abdi Tarihi*, s. 49'da Deli Mahmud olarak geçmektedir. Aşağıda bahsedileceği üzere ocağa nefer kaydına itiraz ettiği için asiler tarafından öldürülecektir.

⁴³ Bu isim *Subhî Tarihi*'nde (s. 55) Kalaycı Halil, *Destârî Sâlih Tarihi*'nde (s. 7) Kalaycı Hasan olarak geçmektedir.

⁴⁴ Süleyman Efendi vaka sırasında zaten yeniçeri efendisidir. İhtilalcilerle ittifak ettiğinde reisülküttab yapılmış yerine 4 Ekim'de 1687 ihtilali sırasında başhalifelikten yeniçeri efendisi olan Veli Efendi'in oğlu başhalife Emin Mehmed Efendi'yi seçmişlerdi. *Abdi Tarihi*, s. 58. *Subhî Tarihi*, s. 27, 36. *I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, s. 2.

ahşâm oldu, gece ile re'îs efendinin konağını basub yüz yirmi kîse akçe vesâir raht, gümüş ve altuna ve cevâhire müte'allik ne varise bulup aldılar. Ve ricâl-i devletten birkaç kimsenin hânelerini basub ve mallarını yağma eyledüler. Ayasofya şeyhi İspirzâde'nin hânesine gelüb şeyhi Etmeydânî'na getürmek için çok aradılar bul[a]madılar. Tekrâr hânesinden bir mikdâr eşyâ alup geldiler. Çünkü sabâh oldu, Cum'airtesi günü⁴⁵ çârşûludan dükkânları kırılanların otuz mikdârı Etmeydânî'na gelüp yeniçeri ağasına şikâyet idüb, Patrona Halil nâm cevâba gelüb itti; "Anlar bizden degillerdür ve ol nâm bizler kabul eylemenüz ve hânelere ve göze geldikde tüfenk ile urun ve anlar hırsızdur deyüb" ve birkaç adamın ellerinden bir bir tüfenk bulundu ve sâhipleri bu tüfenkleri görüp "bu tüfenkler bizdendir" didükde tekrâr yeniçeri ağası bu adamlardan suâl idüb anlar cevâb eylediler, "çârşûdan dükkânlardan kırub aldığ" diye cevâb ittikte hemân kılıç üşürüp bunları pârelediler ve tüfenkleri tekrâr sâhiplerine verdiler. Sonra yeniçeri ağası kola binüb bu kadar bin silâhlu ile Dîvanyolu'ndan gezüb önünce dellâllar zâr iderek "gice ile hâne basub ve mâl yağma idenler bizden degillerdür, kurkuşun ile urun" diyüb ve yağmacıların bir nicesün dutub pârelediler ve içlerinde Müslümân sûretinde kâfir bulunub anları dahi pâreledi[le]r. Ve yağmacılardan beş yüzden **(4b)** mütecâviz adam pârelediler ve leşlerini Etmeydânî'na bıraktılar. Ve cebecibaşı ocağıyla 'umûmen silâhlanub odabaşıyla ve çorbacıyla bayraklar açub Allah Allah diyerek Etmeydânî'na gittiler. Ve Sultân Ahmed'in⁴⁶ içerüye alduğı cebeciler dahi yeniçerilerin ve cebecilerin Etmeydânî'na gitdüklerin haber aldıkda anlar dahi⁴⁷ "biz bunda durmanız ocağımıza giderüz" deyüb ayak üzerine kalkub vezîr-ia'zam cevâb eyledi ki "oğullar işte size altun alın ve sizin olsun gitmen" didükde anlar dahi cevâb eyledi ki "bizler altun istemenüz deyüb zôr ile kapuları açub Allah Allah diyerek Etmeydânî'na gittiler. Ve yedi ocak ve şürefâ dahi Emîri Tekyesi'nden sancağı alub tekbîr getürerek Etmeydânî'na gittiler. Bunlar seksen bin kadar adam cem' olub tekrâr şevketlü Sultân Ahmed Hân yeniçeri ağasına ve cebeciye kürk ve kaftan gönderdi ve üç dört sâ'attan sonra nakîbüleşrâf takımıyla Etmeydânî'na gönderüb kimi istersüz didükde cümlelerin reisi yeniçeri ağası cevâb idüb vezîr-ia'zamı ve kethudâsını ve Kaymak kapudan Mustafa Paşa'yı ve müftî Abdullah Efendi'yi ve Feyzullah Monla'yı ve Kablanîzâde'yi ve Mehmed Emîn'i ve ricâl-i devletten on sekiz adamı bize sağ gönderesin didüklerinde ba'de nakîbüleşrâf gitmek üzere iken

⁴⁵ 30 Eylül 1730.

⁴⁶ Hân kelimesinin yazılması unutulmuştur

⁴⁷ "Anlar dahi" iki kere yazılmıştır.

asker koyıvermeyüb ve bize nakübüleşrâf gerekdür deyü Etmeydâni'nda birazın sâkin eylediler. Tekrâr ikin[di]den⁴⁸ sonra yanına adamlar koşub ta'zîmen bâb-ı hümâyûna gönderdiler.⁴⁹ Ve bu haber şevketlü Sultân Ahmed Hân'a vâsıl oldu derhâl vezîr İbrahim Paşa'yı ve kethüdâsı Kaymak kapudan Mustafa Paşa'yı kapu arasına verdi. Şeyhülislâm efendiyi ve Feyzullâh Efendi'yi üç tuğla vezîrimsin deyüb birer kürk⁵⁰ giydürüb bir çekdiriye koyub adalara gönderdi. Tekrâr 'askere haber gönderdi ki yarın evleye değîn istedikleri adamları alsunlar tekrâr 'asker dahi gülbang-i Muhammediyi çeküb yerlerinde karâr eyledüler. Çünkü ahşâm oldu, ol gece sadr-ı'âlinin kethüdâsının Kazancılar içindeki konağını basub bâfir⁵¹ mâl yağma eyledüler ve vezîr mühüdârın konağını basub yağma eyledüler. Altuna ve gümüşe müte'allik şey ko[madılar]⁵² ve kethüdâ kâtibi Halil Efendi'nin kezâlik mâlını yağma eylediler ve ricâli devletten **(5a)** bir mikdâr kimesnelerin hânelerin⁵³ basub yağma eylediler. Çünkü sabâh oldu, Bazâr günü⁵⁴ genç kuşluk oldukda şevketlü Sultân Ahmed Hân kapudan Abdî Kapudan'ı⁵⁵ kapudan paşa idüb kürk giydürdi. Andan sonra vezîri İbrahim Paşa'yı ve kethüdâsını ve kapudan Kaymak Mustafa Paşa'yı boğdurub sarayın ikişer tekerleklü odun arabasına koyub öküzlerini koyub ve önünce bir bayrak asker dellâllar ile nidâ iderek evvelce vezîri ardınca kapudan Kaymak Mustafa Paşa'yı ve kethüdâsını ve Mehmed Ağa'[y]ı birer gömleleriyle Etmeydâni'na getirdiler. Vaktâ ki Etmeydâni'na arabalar vardukda vezîrin ve kapudan ve kethüdânın cesedlerini arabalardan çıkarub birer ağaca salb eyledüler. Ve bir mikdâr maslûben durduktan sonra kılıç üşürürken bir nicesi, "bu İbrahim Paşa değildir, indürün bakalım" deyüb ağaçdan indürdüler. Kimisi İbrahim Paşa ve kimisi İbrahim Paşa'nın değüldür deyüb ve edeb yerüne bakub "bu sünnetsizdir ve kâfir Payzan⁵⁶ ölüsüdür, biz İbrahim Paşa'yı isterüz" didikde tekrâr arabaya binüb ayakları ilerü ve başı gerüye koyub saray önüne doğru getürüb ve bir mikdâr yir

⁴⁸ Kelime "ikinden" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ *Subhî Tarihi*'nde (s. 33) Valide Camisi şeyhi Emir Efendi'yi iki gün mahpusen tuttukları, cülus sonrası saraya gelecekleri zaman serbest bıraktıkları yazılıdır.

⁵⁰ Kelime "kük" şeklinde yazılıdır.

⁵¹ Vâfir kelimesi bâfir olarak yazılmıştır.

⁵² Komadılar kelimesi eksik yazılmıştır.

⁵³ Kelime, "hanların" okunacak şekilde yazılmıştır.

⁵⁴ 1 Ekim 1730.

⁵⁵ *Suphî Tarihi*'nde (s. 27, 40) aynı tayin gösterilmiş isyanda on gün sonra kaptanıderyahğın Hafız Ahmed Paşa'ya verildiği yazılmıştır.

⁵⁶ Bazı kaynaklarda bu kişi, Kürkçü Manol olarak gösterilmiştir. *Subhî Tarihi*, 31. *Abdi Tarihi*, 53. Diğer eserde ona benzeyen esir biri olarak gösterilmiştir. *Vakı'a Takrîr-i Binyüzkrüküçde Terkîb Olunmuşdur, Politics and Governance in the Ottoman Empire: The Rebellion of 1730*, (haz. Selim Karahasanoğlu), Harvard University, 2010, s. 142.

girdikten sonra tekrâr arabadan indürüp boğazından bir hamâl bargirinin kuyruğuna bağlayub ve çıplak cesedini ve her yeri açık ve bir nice kılıç yarasıyla saray meydânına bıraktılar. Ve bir mikdâr durdukda üzerlerine birer eski hasır bıraktılar. Sonra bildiler ki vezîrdir ve iki dişi altun tel ile sarılmış ve kolunda yakı yerleri ve sünnetli olduğu aşikâre oldu. Ve kapudan⁵⁷ paşanın ölüsünü pâreleyüp Aksaray'da sebîl başında bıraktılar. Ve kethüdây-ı sadr-ı'âlinin cesedini Etmeydânı'nda pâreleyüb ve üç yolun ağzına bıraktılar. Ve gice ve gice yağmacılık idenleri katî çok pârelediler. Ve “gice fenerlü ve fenersüz yatsudan sonra bir kimesne taşra çıkmasun” deyü nidâ olundi. Birkaç bayrak tenbîh idüb yağmacılar için gice Allah Allah diyerek gezmege başladılar. Ve İstanbul Efendisi dahi mahalle imâmlarına tenbîh idüb hırsızlar için her mahalleden onar adam bekçiler ile ma'an çıksun deyü tenbîh ittiler. Tekrâr vezîrin ve kethüdânın ve kaymak paşanın saraylarını ve ya[lu]larını⁵⁸ mühürlediler. Ve kızılbaş elçisini ve kazı'askerin köyünde olan Şahın oğlun⁵⁹ kollaya kodular. Ve yeniçeri ağası bu kez esâme itmege başladı. **(5b)** Ve Köse Emirzâde Efendi'yi şeyhülislâm olmak diledi, saray-ı hümâyûna dâhil eylediler. Çünkü ahşam oldu, vezîr İbrahim Paşa'nın cesedini saray meydânında kelpler yedi hemen ayakları topuklarına varınca başı vesâyir kemükleri kaldı. Ve kethüdâbegin cesedi üzerine bevl idüb sitihlediler ve tekrâr iki bayrak ta'yîn olunub vezîrin ve kethüdâbegin ve Kaymak Paşa'nın saraylarını beklediler. Ve bu gice sâ'at dörtde iken Emirzâde Efendi içerüden kızlar ağasını çağırub itti ki “müşâveret vardır, var imdi Şevketlü Sultân Ahmed'i haremde çağur gelsün” didikde kız ağası dahi derhâl haremde şevketlü Sultân Ahmed Hân'ı getürdükde tekr[âr]⁶⁰ Emirzâde Efendi Sultân Ahmed Hân hazretlerine du'âlar ve senâlar ittükden sonra cevâba gelüb itti; “Padişahım kulların Sultân Mahmûd'u isterler cülûs idersen takdîr Allah'ındur” didükde Sultân Ahmed Hân tağayyürü'l-levn⁶¹ olub cülûs idüb bin yüz kırk üç senesi Rebî'ülevvel'in on dokuzuncu günü⁶² Bazâirtesi gicesi idi. *Vetilke-l-eyyâmu nudâviluhâ beyne-nnâsi*⁶³ âyet-i kelimesin kânûn olmağla kırâat ittikten sonra sâ'at dörtde iken Sultân Mahmûd cülûs idüb tahtına oturdu. *Halledallâhü hilâfetehu ilâ*

⁵⁷ Kelime “kapupadan” şeklinde yazılıdır.

⁵⁸ Yazmadaki tamirattan dolayı kelime tam okunamamaktadır.

⁵⁹ İsyanıdan önce gelen elçiler Rıza Kulu Han ve Veli Muhammed Han ile beraber Safevi şehzadesi Safi İstanbul'da bulunmaktaydı. *Subhî Tarihi*, s. 17, 48. *Târîh-i Göynüklü*, s. 383, 388.

⁶⁰ Kelime “tekr” olarak yazılıdır

⁶¹ İfade “rengi atmak-değişmek” manasına gelmektedir.

⁶² 2 Ekim 1730.

⁶³ Âl-i İmrân Suresi, 140. ayet. Ayetteki “beyne” kelimesi yazılmamıştır. Manası: İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz.

yevmüd-dîn.⁶⁴ Tekrâr içerü halkına fermân-ı hümâyûnları oldu ki “cümleünüz yerlü yerinizde⁶⁵ ve gedükli gedüğüzde olun” deyü fermân-ı hümâyûnları olundu. Ve başkapukethüdâsı Kara Mustafa’nın ve kapucular kethüdâsı Mehmed Ağa’nın ve kethüdâ kâtibi Halil Efendi’nin hânelerini basup ve kendülerin aradılar bulmadılar. Çün sabâh oldu, Bazâirtesi günü cümle erbâb-ı devlet olan ve erbâb-ı divân saray-ı hümâyûna gelüb düzöldüler ve yedi binden mütecâviz şürefâ sancağını bâb-ı hümâyûna getirüb durdular. Ve tekbîr getirerek evle ezânı okunurken yeniçeri ağası dahi gülbang-i Muhammedî çekerek ve ağa sancağı önünde koyu sofiler hû hû ismin çekerek saray-ı hümâyûna dâhil oldular. Ve şevketlü Sultân Mahmûd Hân dahi azîmet ve şevketle saray-ı hümâyûna dâhil oldular. Ve andan çıkup hazreti Eyyüb Ensârî’ye çıkub kılıç kuşanmak üzere lâkin vakt-ı âhere kalub tekrâr ‘asker şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretlerin **(6a)** üslub-ı sâbık üzere saray-ı hümâyûna getirüb tekrâr ‘asker yine Etmeydâni’na gelüp yerlerinde karâr eylediler. Ba‘de vezirin oğlu Mehmed⁶⁶ Paşa’yla nişancı Ali Paşa’yı ricâ idüp ‘afv olundu deyü takımlarıyla hânelerine gönderdiler. Ba‘de Etmeydâni’nda esâme tashîh itmeğe başlandı ve tashîh olur iken bu kadar esâme çokdur böyle olmasun bu nizâ’a başladukda kulkethüdâsını pârelediler ve Silahdâr Mehmed Paşa’yı vezîr idüb divân sürmeğe başladı. Çünki ahşâm oldu, kethüdâ kâtibinin sarayını basup yağma eyleyüb ve bir şey komadılar. Ve bir nice kimesnelerin hânelerini basub her ne buldular ise yağma eylediler. Ve Üsküdar’da bâfir hânelerin basub her ne buldular ise yağma eyledüler. Çünki sabâh oldu, yevmü’s-Salı günü⁶⁷ yine esâmeler tashîh idüb ve dellâllar nidâ eyledi ki bayrak altında olandan gayrıda silâh bulursam ve sokâklarda silâhlu yoldaş bulursam ve silâhlı görürsek pârelerüz deyü nidâ olundu. Ve kal’a kapularına ve kolluklarına ve ba‘zı lüzûmu olan yerlere kolluk ta’yîn olunub bayraklar kodular. Ve esâmesi tashîh olan ortalar bayraklarıyla yerlü yerine⁶⁸ gittiler. Çünki ahşâm oldu, yine bir nice kimesnelerin sarayların basub yağma eyledüler. Ve Kablanîzade’nin ve başkapukethüdâsının sarayların ve hânelerin basub her ne buldularise aldılar ve içinde bir şey komadılar. Ve kendilerini çok aradılar bulamadılar ve cümle eşyâların alup gittiler. Çün sabâh oldu, Çehârşenbe günü⁶⁹ şevketlü Sultân Mahmûd Hân

⁶⁴ “Allah hilafetini kıyamete kadar baki kılsın”

⁶⁵ Bu kısımda kâtip bazı değişiklik yapmıştır. Önce “cümleünüz yerlü yerinde” yazmış sonra “de” yi silmeyerek kalıba uydurmak için “yerünüzde” diye değiştirmiştir. Bu yüzden kelime okunamayacak bir şekle gelmiştir.

⁶⁶ Burada Mehmed olarak yazılan isim aşığıda Mehmed olarak yazılmıştır.

⁶⁷ 3 Ekim 1730.

⁶⁸ Kelime “yerinde” şeklinde yazılıdır.

⁶⁹ 4 Ekim 1730.

hazretleri hatt-ı şerîf verdi ki “memâlik-i mahrûsemde her ne kadar mâlikâne ve her ne kadar bid‘at varise cümlesi ref’ olsun ve fukarâya zulm olmasun, rızây-ı hümâyûnun yokdur” hatt-ı hümâyûnuyla dellâllar nidâ eylediler. Ve cebecibaşığı azl idüb kapu çavuşu olan çorbacıyı cebecibaşı idüb ve vezîrin oğlu Mehmed Paşa’yı İzmir’e⁷⁰ göndermek murâd eyledüler. Çünkü ahşâm oldu, yine birkaç adamların hânelerini basub yağma eyledüler. Çünkü sabâh oldu, Pencşenbe⁷¹ günü şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretleri Kağıthâne’de olan köşkleri cümlesi yıkulsun ve üç güne dek kalmasun deyü hatt-ı hümâyûn virdi. Ve Patrona Halil nâm ve Kara Ali ve Musli Beşe’yi içerüye aldılar ve bir mikdâr kaldılar. Ba’de taşra çıkdukda Etmeydâni’na geldiler. Ba’de dellâllar Etmeydâni’ndan çıkub nidâ eder ki “bundan sonra Etmeydâni’nden bayrak çıkmasun” deyü köşe be köşe kolluklar ta’yîn iyledüler. Çünkü ahşâm⁷² (oldı, bu gice bir kimsenin hânesini basub yağmalamadılar. Çünkü sabâh oldu, Cuma günü⁷³ şevketlü Sultân Mahmud Hân alayla bâb-ı hümâyundan çıkub divân yolundan gidüb Hazret-i Eyyûb Ensârî’ye kılıç kuşanub ba’de Cum’a namâzın Sultân Câmi’inde kılub saray-ı hümâyûna ‘avdet eyledi. Ve geldikten sonra Etmeydâni’nda serdengeçti ağalarını da’vet idüb kendülerine birer at ve birer mikdâr bahşiş virüb gönderdi. Ve Anadolu üç seneye değin cem‘-i tekâlifden men olundu.) (6b) oldı, yine birkaç adamın hânelerin⁷⁴ basub yağma eylediler. Ba’zı yerde hâne sahipleri tüfenk ile urub uğratmadılar. Çün sabâh oldu, Cum’airtesi günü⁷⁵ oldı. Sadr-ı’âli kethüdâsı Seyf⁷⁶ Ağa Üsküdar’a firâr itmegin Üstanbul’da kethüdâ-yı sadr-ı’âli olan Niğdeli Ali Ağa gelsün beni götürsün deyü haber gönderüb ol dahi adamlar ta’yîn idüb dutup bostancılara gönderdiler. Çünkü ahşâm oldu, reîsü’l-küttâb olan efendiyi dahi Üsküdar’da dutub bostancılara verdiler. Ve hâne basan eşrâr vekilleri⁷⁷ İbrahim Paşa’nın ve kethüdâsının etbâ’larının zenginlerin hânesine varub birer mikdâr eşya alub gitmeğe başladılar. Ve tüfenk ile

⁷⁰ *Vakı’-a Takrîri*’nde (s. 144), İznikmid olarak yazılıdır.

⁷¹ 5 Ekim 1730. Günün adı “Peşencebe” şeklinde yazılıdır.

⁷² Parantez sonrası 6b’nin başı “Çünkü ahşâm”ın devamı olarak okunmalıdır. Parantez içi kısım sonradan ilave edilmiştir.

⁷³ 5 Ekim 1730.

⁷⁴ Kelime “hânların” şeklinde yazılsa da sonraki cümle hane olduğunu göstermektedir.

⁷⁵ 6 Ekim 1730.

⁷⁶ İsim şeklinde yazılıdır. Diğer kaynaklarda mevcut olmayan bu bilgide geçen şahış, malum değildir. Ancak *Târîh-i Göynüklü*’de (s. 410) Eylül 1731’deki yeni isyan teşebbüsünde yer alan kethüda Mehmed Paşa’nın en yakın adamlarından Seyfi Ağa’dan bahsedilmiştir.

⁷⁷ İlk kelimenin “eşîrrâ” olarak okunması mümkündür ancak bu durumda sonraki kelime çıkarılamamaktadır.

uranların hânesine varmadılar. Çünkü sabâh oldu, Bazâr günü⁷⁸ vezîr İbrahim Paşa'nın kelpelerden bâki kalan kemükleri saray-ı hümayûnun duvarı dibinde bıraktılar. Ve yeniçeri ortalarından ortalar⁷⁹ seksener ve onar ve yüzer adam gelüb itdü ki “elbette biz dahi esâmeye tashîh oluruz” deyü cebren odabaşılarını önlerine katub gürûh gürûh ağa kapusuna tashîh olmağa gitdiler. Ve başkapukethüdâsı Kara Mustafa'yı⁸⁰ Etmeydânı'na getürdüler. Ve esnâf kethüdâların bezzâzistan kethüdâsını ve Üstanbul efendisini da'vet idüb “bezzâzistan ve serrâçhâne açulsun ve çârşû bâzâr açulsun” didikde bu kez esnâf kethüdâları cevâb itti ki “bu eşhâs ayakda iken açılması münâsib degildir” didüklerinde bu kez ma'kûl görölüb dağıldılar. Ve re'îs efendi 'afvolunub tekrâr yalusuna gitdü. Çün ahşâm oldu, gice âlem asûde olub ve her mahalden bekçiler onar adam çıkdılar ve kollukların köşe be köşe gezmeğe başladılar. Çün sabâh Bazârirtesi⁸¹ gün şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretleri cülûs bahşışin yeniçerilere altı bin kîse virildi. Arabalarla serdengeçti ağaları aldılar. Ba'de vezîrin kemükleri pârekende olub ve her birin bir yanaya sürüb telef oldu ve bir mahalle defn olunmadı ve deryâya dahi vaz' olunmadı ve cümle ayaklar altında çiğneyüb (7a) zâyı' olmadı.⁸² Bu gice dahi 'âlem âsûde hâl oldu. Çünkü gice geçüb sabâh oldu, Salı gününde⁸³ zikrolunan gürûhlar bir nice gün bir kimseye kasıd olunmadı ve itmediler ve bu hâl üzerine olmadılar. Ve bayrakları açık Etmeydânı'nda çadırları ile oturub tekrâr Musli nâm zorba yeniçeri ağasının kethüdâsı olub ve Patrona nâm zorba dahi yayabeyliği⁸⁴ verdiler. Ol gice geçüb çün sabâh oldu, Çehârşenbe günü⁸⁵ başkethüdâsını ve Kara Mustafa'yı ve ağa kapusunda Mumcu Abdi'yi Etmeydânı'na getürüb pârelediler. Ve yine Etmeydânı'na karâr eylediler. Ve şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretleri ocaklara yüzünüz ağ olsun ve

⁷⁸ 7 Ekim 1730.

⁷⁹ Ortalarından kelimesinden sonra harekeli olarak “ortalar” yazılmıştır.

⁸⁰ Yeniçeri olan Kara Mustafa Ağa, İbrahim Paşa'nın dairesinde uzun müddet başkapukethüdalığı yapmışken yaybeyliği verilmişti. *Subhî Tarihi*, 41. Kapıkethüdaları muhızır emrinde muhafaza ve teşrifât işlerinde görev yaparlardı. Başlarındaki yeniçeri başkapıkethüdâsıydı. Kara Mustafa Ağa, ihtilalcilerin ilk başta saraydan istenen kişilerin arasındaydı. *Küçük Çelebi-zâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi*, s. 180-216, 208.

⁸¹ 8 Ekim 1730.

⁸² Cümlede bir bozukluk vardır. Sondaki olmadı kelimesinin mantiken oldu yazılması gerekmektedir.

⁸³ 9 Ekim 1730.

⁸⁴ Muslu'ya yayabeyliği verildiği sadece bu kaynakta mevcuttur. Azledilen sekbanbaşı ve kulkethüdâsı dâhil yeniçeri zabitlerine, yüksek görevlilere ve İstanbul ağalarına maaşlarını hazineye bırakmaları şartıyla ömür boyu yeniçeri ağası tarafından tahsis edilmişti. Ocağın ilgasına kadar varlığını devam ettirmişti. Savaşlarda yararlılıkları görülen daha düşük rütbeli yeniçeriler veya serdengeçti ağalarına da verilmişti. Gül, *18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*. s. 404. Kayıtlara Patrona Halil'in yayabeyliğine rastlanmasa da serdengeçti ağası olduğundan bu mansıp verilmiş olabilir.

⁸⁵ 10 Ekim 1730.

etmeğim size helâl olsun, fukarâya ve zu‘afâya bir türlü rencîde itmiyesiz ve rızâ-yı hümâyûnum yokdur” deyü hatt-ı hümâyûn olundu. Ve bu zorbalı ‘umûmen sem‘an ve tâ‘aten⁸⁶ diyüb yerlerinde karâr eylediler. Ve ricâl-i devletten Pençşenbe gün⁸⁷ adamlar ta‘yîn olunub ki bayrakları sarub odalu odalarına gitsün deyü fermân olundu. Ve ba‘de öyle ittiler lâkin serdengeçtiler bayraklarını sarmadılar. Tekrâr Patrona Halil nâm ve Musli Beşe gice ile ricâl-i devletten ekserisine adamlar gönderüb ba‘zısından beş kîse veya yirmi kîse ve otuz kîseye degin her birisinden hâline göre taleb eyleyüb birer mikdâr akçe aldılar. Ve ba‘de bunların ittikleri eşkıyâlıklar şayi‘ oldukda bu kez ‘âlem kendülerinden dilgîr olub ve anlar dahi zorbalıkları idüb ba‘zını padişâh mansûbuni bâ-müstahak olanlara tevcîh idüb etmeye başladılar. Ve istedüklerine mansûb verüb ve istemedüklerini nefy idüb ihrâç itdiler. Ve nice nice hüfyeten ta‘addileri aşikâre oldukda ve bu *eşhâs-ı evkâr* itdükleri yeniçeri ocağın rezâletine ba‘is olur deyü tekrâr ocak ihtiyârları meşvereten Rebî‘ül-âhir’in on birinci günü⁸⁸ Çeharşenbe gününde ‘ales-sabâh cümleten ocak ihtiyârları Patrona Halil nâm Etmeydânı’na da‘vet idüb ba‘de Patrona Halil nâm dahi Etmeydânı’na iki yüzden mütecâviz zorbayla silahlanub gelüb Etmeydânı’na dâhil oldular. Ve ba‘de **(7b)** Orta⁸⁹ Câmi‘de ocak ihtiyârları söze gelüb ittiler ki “Halil Ağa bizler yeniçeri ocağının ihtiyârlarıyuz. Ve ocak dimek ihtiyârlar dimekdür ve neferât bizim kuzularımızdur. Ve kuzı anesinden ayrılmaz. Sen ocağımıza muhâlefet hareket eyledin ve Ümmet-i Muhammed’[i] rencîde itmege başladın. Ve pâdişâh mensûbuna karıştın ve türlü türlü fesâdlar işledin. Ve bu senin itdigün zorbalığa yedi ocağın rızâsı yoktur ve pâdişâh-ı ‘âlempenâh hazretlerinin rızâsı yokdur. Ve şer‘î şerîf dahi buna râzî olmaz. Ez-cümle esâs-ı devlet benim ve Devlet-i ‘Osmâniye benim zîr-i destimde der⁹⁰ imişsin. Ve vezîr-i ahkâm hazretlerine dahi rûberû şetm-i galîza-i şütüm idüb yine bayrak kaldırım kendini pâre pâre iderim der imişsin. Ve yeniçeri ocağı hıyânetten pak olmuş ocaklardır ve bunlar pâdişâha boyun eğmişlerdir ve bunların bıyığı bir kıl üzerine yudulur ve zorbalık idenleri ocaklar kabul itmezler. Yeniçeri ocağına zorbalık düşmez ve edebinle me‘mûr olduğun yere var git yoksa seni bin pâre ideler. Ve sakın bundan böyle ocağımızı dilin[e] getürme, rızâmız yoktur didüklerinde ba‘de Patrona Halil nâm cevâb idüb söyledi ki “ben böyle lâfları almam ve dinlemem” deyüb derhâl atına binüb alub yürüverdi ve yerine gitti karâr

⁸⁶ “İşittim ve itaat ettim” yani “baş üstüne efendim” manasında bir sözdür.

⁸⁷ 11 Ekim 1730.

⁸⁸ 24 Ekim 1730.

⁸⁹ Orta bir önceki sayfanın sonunda da olmak üzere iki defa yazılmıştır.

⁹⁰ Burası “destimde dür imişsin” şeklinde yazılıdır.

eyledi. Ve bu kere halkı evvelkinden ziyâde rencîde itmege eylemege başladı ve diledügi mensûbları kendüsi diledügi adamlara vermege başladı. Hatta Rebî‘ül-evvel’in⁹¹ dokuzuncı günü⁹² yevm-i Bazâr bir kassâb kâfirini bir nice serdengeçtilerle Paşakapusu’na getirüb vezîr-ia‘zam cevâb eylediler ki elbet kâfiri Boğdan begi idersin deyü zor eyleyüb elbette dedükde tekrâr vezîr-ia‘zam cevâb eyledi ki bu kânûn degildir ve misli dahi sıbkat etmemişdür ve Boğdan memleketine beg olanlar silsile ile olur ve evlâd evlâda meşrûtdur ve Boğdan begi demek Boğdan memleketinin kralıdır. Ve bu sizün didüğünüz bir türlü mümkün degildir ve hatırınız için bir gayri münâsib şey idelüm didükde bunlar yine tekrâr vezirîa‘zama rûberû şetm-i galîz ittüler ve bizler yine Etmeydânî’na giderüz ve seni İbrahim Paşa’dan dahi beter iderüz bize güç degil, katî âsândır” didiklerinden tekrâr vezîr-ia‘zam dahi biz-zarûri ol kassab[1] Boğdan begi (8a) idüb ve iki bin kîse akçe⁹³ hırsen virecek oldular. Ve bu kâfiri Boğdan begi ittikten sonra ahşâm oldu. Ba‘de bu zorbalar gice ile bir yere gelüb cem‘ oldular ve birbirleriyle müşâvere ittüler. Bizlere âleme mansûblar alıvirdik ve her birimiz dahi mâl-ı Kârûn’a mâlik olduk lâkin bizim henüz hüküm ü hükûmet elimizde degildir. Ve anlara varubta söylemeyince bir kimseye mansûb idemeyüz. Ve biz bu devletde kendimiz mâlik olalım didüklerinde ve ba‘de ittüler ki bu husûsda meşveret budur ki Muslu nâm Beşe’yi yeniçeri ağası idelüm ve Kara Ali’yi kulkethüdâsı idelüm ve Patrona Halil Beşe’yi kapudan paşa iderüz ve eğer bu işe kâyil olmazlarise anı da dahi tahtından indirür[üz], ol dahi benî Âdem biz dahi benî Âdem, ne korkumuz vardır didiler. Ve illâ pâdişâh sancâğı şerîf çıkarub ve şehirlü bunlara tabi‘iyyet ider ise bu kez yetmiş seksen yerden İstanbul’a taraf be taraf virürüz âteş-i suzânı. Ve ol sâ‘aat şehürlüler kendü başları kaydına düşerler ve anları dahi derhâl kırarız ve Devlet-i Osmâniye’ye ve İstanbul’a dahi biz mâlik oluruz. Ve kavlı kararî bu uslûb üzerine eylediler. Ve bunun üzerine tedârik idüb bu tedbîre mübâşeret ittüler. Lâkin bu zâlimlerin ve bu eşkıyâların bu gûna ihânet-i bedleri şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin ve vezîr-i a‘zamin ve Tatar Hânı Kaplan Giray’ın bir tarikle ma‘lûmları olub ve esnâda gerek kulkethüdâsı⁹⁴ Muslu Beşe ve gerek Patrona Halil nâm ve Kara Ali nâm günde bir kere han hazretlerine gelüb derler ki Sultân Mahmud Hân’a ricâ idüb bu vezîri ‘azl eylesün ve söyle, ağalar

⁹¹ Bu ayın Cemâziyelevvel olması gerekir.

⁹² 20 Kasım 1730.

⁹³ İsyân sonrasına ait kayıtlara göre voyvodaya kulkethüdâsı Muslu, 55 bin kuruş borç vermişti. Hakan Yılmaz, “İsyânın Gölgesindeki İstanbul: Yeni Arşiv Belgeleri Işığında 1730 Patrona İsyanı”, *Osmanlı İstanbul’u IV*, 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 430.

⁹⁴ Muslu’ya kulkethüdâlığı 11 Kasım’da verilmiştir. *Vâkı‘a Takrîri*, s. 148. İsyân sonrasına ilişkin kayıtlarda sabık kulkethüdâsı olarak görülmektedir.

dahi istemezüz derler ve elbette bu olmaludur ve illâ olmazise **(8b)** bu def'a iş gayri olur didükde tekrâr han hazretleri dahi ne olsun sûreten ma'kûl ve münâsip şevketlü Sultân Mahmûd Hân ile söyleşüb ve size haberin viriz deyü bu zorbâlara cevâb virdi. Ve bu esnâda iken Muhsinoğlu Abdullah Paşa'yı Emîrhâc idüb Rumeli'nden gönderdi. Ve Cânım Hoca'yı dahi İzmir'den getürdükde ve bunların müşâveresiyle mâh-ı Cemâziye'l-evvel'in on dördüncü⁹⁵ günü ki yevmü'l-Cum'a⁹⁶ 'ales-sabâhda huzûr-ı hümâyûnda müşâveremüz vardır ve cümle erkân-ı devlet ve ulemâ ve vüzerâyı da'vet idüb ve mezkûr zorbaları dahi ma'an da'vet olunub ve yigirmi kadar adam Etmeydân[1] ağaları dahi saray-ı hümâyûna, yeniçeri ağası huzûr-ı hümâyûna girub kürk giymek esnâsında şevketlü Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin Enderûn ağaları hemândem hançere dutub ba'de kulkethüdâsı olan Muslu Beşe'yi ki ay mukaddem kahvecilik ederdi anı dahi bilâ amânsız katl eylediler, ba'de Patrona Halil nâm bilâ amânsız katl eylediler, ba'de Kara Ali nâm Beşe'yi bilâ amânsız katl eylediler. Ve bu üç zorbabaşıları kürk giymek bahânesiyle şevketlü Sultân Mahmûd Hân sizi ister deyüb bir bir hançere tutub pâre pâre eyleyüb ve leşlerin taşraya bıraktılar. Ve saray havlusunda bakîlerin ur idüb hemândem bostancılar ve baltacılar cümlesini bir anda katl eylediler. Ve taraf be taraf hatt-ı hümâyûnlar gidüb zorbaların buldukları yerde bilâ amânsız katl eylediler ve ağa kapusuna irsâl iyledüler. Ve gicesi taraf be taraf deryâya irsâl olundular. Ve yevmü'l-mezkûrede Muhsinzâde Abdullah Paşa'yı yeniçeri ağası eylediler. Ve Cânım Hoca'yı üç tuğla kapudan paşa idüb eyledüler. Ve dahi ol-gün saray-ı hümâyûnda bile olan Zülâli Efendi'yi ve bir dahi bunlara tarîk-i delâlet rehberleri olan çavuşbaşı olub ve mezbûrlara ağa, câsûsluk töhmetiyle müttehem olan kapucubaşı (ve)⁹⁷ Derviş Mehmed Ağa **(9a)** ve bir dahi Boynuurlu sekbânbaşı bu dört kimesneleri dürlü dürlü hakâretle kaldırıb çekdiriye vaz'olundu ve İlimni Adası'na nefy olundu. Subhânallah bu def'-i 'azîmin evvel zuhûru bir 'ibretnümâ şöyle ki İbrahim Paşa gibi bir vezîr ve Mehmed kethüdâ gibi bir kethüdâ zuhûr-ı Devleti Osmâniye'den berü gelmemüşdür. Ve Mehmed kethüdânın altı bin zer-i hâlisi yağmadan sonra taraf-ı mîrîden şimdiden otuz bin kîselik akçe zapt olundu. Ve vezîrin dahi iki bin kîselik nukûdu zapt olunmuşdur. Ve böyle devlet dünyâ kurulalı berü Kârûn'dan gayriye müyesser olmadı. Ve böyle iken

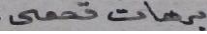
⁹⁵ 20 Kasım 1730.

⁹⁶ Bugün Cumartesi olması gerekir ki aşağıda bu şekilde yazılıdır.

⁹⁷ Cümlede parantez içine alınan "ve" fazladır. Mehmed Ağa kapıcıbaşı iken ihtilalin üçüncü günü isyancılar tarafından sipahiler ağası yapıldığından saraydan ayrılmıştı. Ama Mehmed Ağa diğer kaynaklara göre zorbalarla beraber öldürülmüştü. *Subhî Tarihi*, 32. *Küçük Çelebizâde İsmâil 'Asım'ın Târîhçesi'*nde (s. 212) Mehmed Ağa, Çavuşbaşı tayin edilmiş görülmektedir.

birkaç erâzil zuhûr idüb kendülerin dürlü dürlü hakâretle kahreylediler. Ve ba‘de anlar dahi azup hadlerinden ziyâde husûslara müeddî olub ve herkes bu zorbâlara “bunlar gayrilere benzemezler ve bunların def‘i ziyâdesiyle husûslara müşkîl” der iken Rabbü’lâlemîn Allah bir sâ‘at içinde cümlesin dünyâyâ gelmemişe döndürüb bir an sâ‘atte dünyâdan vücûd-ü nâ-pâkların kaldurub dünyâyâ gelmemiş gibi eyledi. Ve mezkûr zorbâlar mâh-ı Cemâziye’l-evvel’in on dördüncü günü cum‘airtesi günü katl olunub ve üç güne dek bir eserleri kalmayub ancak ba‘zı yerlerde mahfîleri haber aldudka birer birer ahz olunub ve ortalık intizâm buldu. Ve bundan akdem İstanbul’da bu sâl-ı ‘ibretnümâ için târîhe; herkes cüst u cûda iken ve ehl-i hâlden bir kimesnenin sem‘ine hâtif oldu, gaybdan bir âvâz bedi‘ül-beyân gelir kim “fa‘tebirû yâ ulî-l-epsâr”⁹⁸ ve bu nidây-ı hikmet engîz ile sedâr olub sâ‘at-ı hûrûfatın hesâb iyledikde fîn-nefsi’l-emr bu sâl u heşt şî‘ârın temâmen târîh düşürüb ve Kurân-ı Azîmüşşânın mu‘cizât-ı bâhiresine *burhân-ı kat‘i*⁹⁹ olmuşdur. Temmeti’l-hurûf Ahmed sene hamsîn ve erba‘a ve miete ve elf.

⁹⁸ Haşr Sûresi (59), 2. ayet. Manası: Ey basiret sahipleri, ibret alın.

⁹⁹ şeklinde yazılı kelimeler, “berihât-ı kasemi” okunması da mümkünken kâtibin sehivleri düşünöldüğünde “burhân-ı kat‘i” ifadesi, öncesi göz önüne alındığından kalıba daha münasip düşmektedir.

Kaynakça

- 1730 Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser Abdi Tarihi, (Yay. Haz. Faik Reşit Unat), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- 1730 Patrona Halil İsyânına ve I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe, (haz. Şükran Çınar), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 11059.
- Aktepe, Münir, *Patrona İsyanı (1730)*, Altınordu Yayınları, İstanbul 2016.
- Destârî Sâlih Tarihi*, (yay. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1962.
- Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü*, (haz. Songül Çolak-Metin Aydar), TYEKB Yayınları, İstanbul 2019.
- Gül, Abdulkasim, *18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2020.
- Vak‘anüvis Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, (haz. Mesut Aydın), Kitabevi Yayınları İstanbul 2007.
- Vakı‘a Takrîr-i Binyüzkırkünde Terkîb Olunmuşdur, Politics and Governance in the Ottoman Empire: The Rebellion of 1730*, (haz. Selim Karahasanoğlu), Harvard University, 2010.
- Yılmaz, Hakan, “1730 Patrona İsyânı İle İlgili Kısa Kroniklerden Rûz-nâme Yazarı “Ahmed” Kimdir?” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c. I, S. 2, Yıl 2015, s. 103-126.
- Yılmaz, Hakan, “İsyânın Gölgesindeki İstanbul: Yeni Arşiv Belgeleri Işığında 1730 Patrona İsyânı”, *Osmanlı İstanbul’u IV*, 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 411-452.
- Yılmaz, Hakan, “Patrona Vak‘ası Hakkında Yazılmış Kısa Kronikler ve Devrin Vak‘anüvisi Küçük Çelebi-zâde İsmâil ‘Asım’ın Târîhçesi”, *Doğu Batı*, Yıl 21, S. 85, Mayıs-Temmuz 2018, s. 180-216.